

Robert Perišić

BROD ZA ISSU

(ulomak, roman, 2022)

1.

S drugog kraja

Kako je išao prema kraju, to bolje je pamtio početak.

Pričao je o otrovu, blagom, i danu koji je odredio.

Natočio je vodu u vino pa reče: Ne znam zašto, Kalija, sad sam se sjetio toga kad sam ostavio Ela. Jesam ti to pričao?

Ne, reče Kalija.

Arion je ponavljao priče, a i unutar samih priča bi ponavljao ono što je već rekao. Kaliji to nije smetalo jer i sam je oduvijek radio isto.

Sjedili su uz more po sredini uvale, okrenuti prema izlazu iz zaljeva; njima slijeva, na obronku, nicao je grad.

Da, jednom sam bio ostavio Ela, reče Arion. To je bilo na početku, kad sam vidio da se navikavam na njega. A nisam se želio naviknuti.

To je bilo kad sam završio svoj rat.

Tada sam vidio da ne znam gdje se trebam vratiti. Dugo mi se to pitanje nije ni pojavljivalo, ali tada, pojavilo se: gdje mi je dom?

Bilo je nešto u tome što sam zavolio Ela, što me zbunjivalo. Bilo je nešto u tome što nisam predvidio. Kao da sam se mijenjao. Ali ja nisam htio biti drukčiji.

To nije bila moja volja. To što sam zavolio Ela, to me živciralo – htio sam se otrgnuti od toga. Što mi to treba, imati nekoga na brizi? Je li gladan, gdje je, brinuo sam se, a nisam se želio brinuti. Nije to za mene, to je bila ljubav za neku staru ženu, mislio sam. I ne bih tada nikad rekao da sam Ela zavolio, nego bih rekao – gle ove beštije kako me zeza. Baš kao da me natjerao da ga zavolim, kao da me preveslao.

I onda sam presjekao. Otišao sam i ostavio ga. Ostavio sam ga na brizi jednoj staroj ženi u Sirakuzi. Dao sam joj bio nešto novaca da ga hrani.

Znao sam, dok sam joj davao novce, da će time kupiti sebi hranu, možda i neke dugove platiti jer bila je siromašna. Ali računao sam da će mu uvijek nešto dati jer bila je dobra.

Želio sam, Kalias, samo ići svojim putem.

Bio sam otišao tada u svoj rodni polis; u Taranto. To je kolonija davno podignuta kao i Sirakuza. Čuo si za Taranto, Kaliase? Jesam ti o tome već pričao?

Nisam, a?

Taranto je kolonija Sparte, jedina koju su ikad osnovali.

Posebna je bila naša kolonija. Tamo su Spartanci poslali djecu svojih plaćenih vojnika, djecu koju su Spartanke imale sa strancima. Ti su stranci u Sparti živjeli i za Spartu ratovali, ali Spartanci im nisu davali građanstvo, kao ni njihovoj djeci.

Bilo je tih stranaca puno, a njihove djece dovoljno da se osnuje Taranto. Sparta nije nikad prije, a ni poslije, osnovala nijednu koloniju osim naše. Nije njima bilo do kolonija nego da nas se riješe. A opet, osnovali su nam koloniju, *apoikiu*, kuću daleko od kuće, da sve to bude lakše. Tu se vidi što je kolonija, Kalias.

Nije ni ovdje na Issi puno drukčije, svi smo bili višak u Sirakuzi. Kao i oni koje su poslali u Ankonu. Poneki je smetao Dioniziju, poneki bio demokrat, ili vojnik isluženi koji romori, ili pitagorejca, ili šutljiva obitelj izdajnika, ili grintava sestra mrtvog vojnika. Ili bilo tko koga nisi stigao kupiti – a zašto ga onda ne bi prodao?

I još onda oni nejasni, poput tebe, Kalias.

Bilo je tako i ovdje, ako dobro gledaš. Samo je u Tarantu sve bilo jasno. Spartanci nisu ništa krili jer oni su poput atletičara: nemaju ni vremena niti strpljenja za izmišljanje.

Kad sam se rodio, Taranto je već postao moćan, premda se nije točno znalo tko smo, nego samo da nismo oni koji smo trebali biti. To je čudan osjećaj stvaralo, to da smo svi mi grčki nepriznati sinovi i kćeri. A tamo gdje smo došli, bili smo isto stranci; tamo smo bili Grci.

Stranci od stranaca na stranoj zemlji. To bio moj rodni polis. Nije ni čudo što se poneki bavio filozofijom, čak i takvi poput mene, mada dugo nisam znao da se time bavim.

I morao sam se, kažem, vratiti tamo i nešto provjeriti u Tarantu, tako mi se činilo. Imao sam uspomene od tamo, ali mi nisu bile jasne.

Meni je majka umrla kad sam bio mali, nisam je upamtio. Nisam je upamtio, barem ne u sjećanju koje sam mogao dozvati, premda je pitanje je li to sve, jer sam nekad u snovima imao jasan osjećaj da je se sjećam, i premda su ti snovi bili više lijepi nego ružni, nisam ih volio jer bi me nakon buđenja obuzela zima.

A otac je uzeo drugu ženu, koja možda nije bila baš dobra. Kažem možda, uvijek kažem možda – jer nisam siguran.

Je li žena mogog oca bila dobra? To su me pitali. Govorio sam da je dobra mada uopće nisam znao zašto to govorim. Možda samo zato da me više ne pitaju. Odakle bih ja znao kakva žena treba biti? Kakva treba biti ona koju je oženio moj otac, s kojom ima drugu djecu, moje sestre i braću? Kako bih ja znao kakva ona treba biti? Bila je takva kakva je, druge nisam poznao. Možda je bila i dobra – ona je tako tvrdila. Govorila je da je predobra. Možda je to zvučalo kao upozorenje.

Nekad je znala reći da bih ja tek vidio kakve bi bile druge da su na njenom mjestu.

Zvučalo je to kao upozorenje da bi ona možda mogla i otići. Ali nije odlazila. I ja nisam vidio kakve bi bile druge, pa nisam znao je li ona stvarno dobra kao što govori, i jesu li druge bolje. Jednom je tako ponovila za večerom: Trebao bi ti vidjeti da ti je tu neka druga, a ne ja, koja sam predobra.

Tada sam pitao oca: A ima li neka druga?

Zašto?, upitao je nakon tišine.

Rekao sam: Samo da vidim kakva je.

On se počeo smijati, baš previše se smijao.

Ja se nisam smijao, kao ni žena mog oca.

Bilo je to dok još nisam shvaćao da se neke stvari govore tako da ih ne smiješ uzeti kao istinu.

To da bih trebao vidjeti kako bi mi bilo s nekom drugom – to, u stvari, nije značilo da bih trebao vidjeti kako bi bilo s nekom drugom. Tek tada sam shvatio da ono što ljudi govore može značiti i obratno od onoga što se govori. Posebno kad to kaže netko tko je dobar. Taj to, u stvari, ne mora čak ni biti. On je dobar čim govori. Recimo, kad ja pričam ovu priču, onda ti, Kalias, odmah misliš da sam ja u toj priči dobar.

Tko bi bio dobar u mojoj priči ako ne ja?

Vidiš, isplati se govoriti. Ali, znaš, neke ne možeš zaustaviti. Oni stalno govore jer misle da će time ispasti dobri. Samo im daj vremena.

Oni koji najviše govore, oni su najviše sumnjivi. Ipak, njih donekle upoznaš i bliža ti je njihova laž nego istina onih koji šute. Kod onih koji šute nije problem da bi nešto slagali, nego je problem u istini, i što s njom? Vidiš to po tome kako se mršte dok misle. Rijetko koji pokvarenjak poludi, dok onaj koji se bavi istinom, on može poludjeti. Zato mi u polisu radije biraamo političare koji lažu, to je sigurnije.

Ja sam oduvijek razmatrao zašto netko šuti i bio sam ipak više na strani onih koji šute, možda zato jer sam i ja često šutio. Ipak, nemoj vjerovati meni dok govorim. Ja se, Kalias, u ovoj priči najviše bavim sobom i to je jako sumnjivo. Jer ja ovisi o priči. Znaš, otkad sam došao na

Issu, mogao sam svaku svoju priču ispričati kako sam htio. Tu sam mogao to raditi jer nije bilo onih koji me znaju.

Ljudi koji te znaju, oni ti ne daju da se oslobodiš onog ja koji se namješta pred njima uvijek na isti način.

Ja sam se uvijek namještao tako da izgledam čvrst i nesalomljiv. Nisam pričao priče u kojima tako ne izgledam.

Pred onima koji te znaju možeš lagati kao i pred onima koji te ne znaju. Samo je laž pred onima koji te znaju dublja. Jedva se može izaći iz nje. Zapravo ćeš istinu lakše reći strancu u prolazu, čak i ako ćeš usput malo i lagati. Možeš slagati čak i svoje ime, a da sve drugo bude istina. Manje govoriš istinu onima koji te znaju. Oni te znaju i govore istinu o tebi. Onda i ti njima tako vraćaš. I postoji cijeli jedan svijet iznad istine. To je najnevjerojatniji svijet, i baš je taj onaj u kojem se živi.

(...)

2.

Slaganje vremena

Kalija je ugledao Ariona kako se sporo penje stepenastom ulicom. Valjda je iz svoje barake vidio da je netko na gradilištu njihove kuće u zidinama.

Dok je Issa još izgledala kao golo brdo izbrazdano s vertikalnim, onda i horizontalnim linijama, kuće su čekale da im rubovi ulica dadu vanjski okvir. Tamo gdje su ulice bile postavljene, kuće su mogle rasti, kamena padina im je davala terasasti ritam.

S jedne strane kuća je ulazila u brdo i prizemlje je dobrim dijelom moralo biti uklesano u stijenu. Prizemlje s tri prostorije, i kat – to je kuća, a onaj kome je malo neka gradi vilu u polju.

Polis je putem zajedničkih radova gradio ulice, odvodne kanale, zidine, gustijerne i sve drugo, a građani su sami dovršavali kuće. Kako su došli kao stariji samci, Ariona i Teogena bila je dopala u zidinama grada jedna čestica, svakome polovica kuće, a polis će naknadno odlučiti ako netko od njih osnuje obitelj, kao i o Kaliji, tako je bilo rečeno. Ta je zajednička kuća kaskala za drugima jer je Teogen brinuo o gradu više nego o svojoj kući, Kalija ga je u tome pratio, a Arion s jednom rukom nije ni mogao puno osim pomagati. Arion je, osim toga,

bio možda i jedini od kolonista koji nije ni računao da će dočekati kuću u zidinama Isse. Valjda su tako mislili i u polisu – da će sve to pripasti Kaliji kad ovi umru, osim ako se štogod čudno ne dogodi. A kad je Teogen prognan u Komissu, smatralo se da njegov dio već pripada Kaliji.

Grad je bio opipljiv, već se lijepo vidio s mora: izbrazdani kvadrat na padini. Nije bilo ničega sličnog s ove strane Jadrana, govorili su oni koji su plovili. Takav red.

Stari Liburn Virno, koji je poznao obalu i putovao po kopnu, govorio je da je vidio grad koji je bio kao da ga je napravio pauk, iz sredine se širio do zidina, ali ovako, sve pravokutno kao u Issi, to nije vidio.

To je posve grčki, govorio je Turus, mislim da im je to došlo od dijeljenja zemlje. Od konopa im je došlo, govorio je. Niste li vi, ti i Teogen, razvlačili konope na početku?, pitao je Kaliju. Jesmo.

Sjećam se kako si me tada pozdravio na liburnskom, reče Turus.

Kalija je vidio da se Turus oko konopa pomalo šali. Nije Liburnima bila nepoznata slika Isse jer oni su na svom nakitu stalno crtali i ponavljali geometrijske oblike; pravokutne, okrugle, trokutaste; jedva da su išta drugo i crtali osim geometrijskih nizova. Issa im se sviđala, izgledala je kao veliki liburnski ukras koji grade Heleni. Cijenili su to što je Kalija bio pomoćnik Teogenu – koji je, kao na pastirskoj torbi, nacrtao na brdu vez.

Nakon odlaska Teogena, Kaliji u polisu nisu davali nikakve zadatke. Pomišljao je da su mu dali vremena da se odmori jer se s Teogenom za polis naradio. Onda se počeo sam pojavljivati na zajedničkim radovima, no imao je dojam da svojim prisustvom druge graditelje podsjeća na Teogena – neke koji su Teogena cijenili, ali i gamoroje, iz starih sirakuških loza, koji više nisu spominjali Teogenovo ime i koji su, nakon njegova odlaska, svu organizaciju preuzeli na sebe. Hodali su okolo kao da je od početka bilo tako, kao da su oni bili ti koji su imali grad u glavi, kao da Teogena nikad nije ni bilo. Klemporos je tako hodao, a uz njega već i Klemporos mlađi. Oikistes je, govorilo se, pobolijevao i bilo ga je rijetko vidjeti.

Jednom je Klemporos stariji prišao Kaliji i rekao: Možeš se ti slobodno i odmoriti, znamo da si se naradio.

Lijepo je to bilo rečeno, jer je Klemporos bio političar: kao da te obasipa mirom. Kalija je tada ostao pomalo u raskoraku, s nekim kamenom kojeg je imao u rukama. Kao da mu je sav

um zaokupilo pitanje gdje da spusti taj kamen. Kleemporos je već bio odšetao, a njegov sin je još malo zurio u Kaliju. Onda se i on okrenuo.

S tim kamenom u rukama, Kalija je znao da se dogodilo nešto čudno: malo kome je u polisu bilo rečeno da se odmara. Znao je da to ima veze s Teogenovom sjenom koja se za njim vukla. Kalija nije mislio o tome da su ga ljudi voljeli; puno više nego mladog Kleemporosa. Nije mislio ni o tome da je kao dijete bio pozvan kod Diomeda i zadužen da se vrati s vijješću o Issi.

Nije bio svjestan da su gamoroji u tome vidjeli problem za budućnost.

Kleemporos se oduvijek pitao zašto je Oikistes to napravio. Valjda tada nije ni razmišljao koliko je moć dao tom malom nikogoviću. Jer to što je Kalija određen da Diomedu donese vijest o dovršetku Isse, tako je velika počast da bi se neki mogli i zabuniti, možda pomisliti da je on nasljednik Oikistes, od samog Diomeda označen. Pa neka se Kalija odmara, neka bude kod Liburna koliko god želi, neka što manje sudjeluje, može slobodno i postati Liburn.

Dok se Arion penje stepenastom ulicom, Kalija opet drži plosnati kamen u rukama. Postavlja ga na zid njihove kuće, na pripremljeno mjesto, obloženo gustom, ljepljivom crvenicom u koju je zamiješana borova smola. I onda još jedan plosnati kamen s unutarnje strane. Crvenica je u sredini.

Zatim je sjeo, pomiješao vina i vode u crni skifos, umočio ječmeni kruh u bevandu.

Kad je stigao, Arion reče: Bit će lijepa naša kuća. Evo me da pomognem.

Kalija reče da je baš sjeo odmoriti. Arion onda iz zavežljaja izvadi posudu s pečenim skušama.

Ovo ti je Ceuna poslala.

Lijepo vi ribarite zajedno, zahvali joj, nasmiješi se Kalija.

Ceuna je na početku pomagala Arionu u veslanju, a onda i u svemu drugome. Sad je već pomalo živjela s Arionom u brvnari, Arion ju je zvao prijateljicom i Kaliji se činilo da to baš to i znači. Ceuna je šepala, sijeda kao i Arion; premda nije sličila na Mendu, ipak bi Kalija pomislio na Mendu kad bi je vidio. Možda je bilo nešto u pokretima, u načinu na koji ti se okreće da nešto kaže: u usni, u ruci.

Kalija nikad nije saznao ništa o Mendi. Čekao je kakvu poruku, ali nije je bilo. Nedavno je od jednog trgovca i brodarka, koji je među prvima došao na Issu kupovati vino, sto dvadeset i pet amfora, saznao da je umro Sabas, da je njegov sin pijanica, ali ipak važan u Sirakuzi, jer je stalno pijanka u njegovom andronu.

Nije saznao ništa o njihovoj kuharici iz Liburnije – i samo pitanje se činilo čudnim. Hoćeš reći, robinji?

Postojale su te stvari koje su ga podsjećale.

Jeli su skuše, poškropljene uljem, samo uz sitni češnjak i petrusimul, jer Liburni nisu kvarili ribu sirom kao u Sirakuzi, što Arion nikad ne bi zaboravio spomenuti.

Menda je oduvijek radila po liburnijski i Kalija nije vidio promjenu. Možda je i zato, pomišljao je, uz Ceunu tako često mislio na Mendu.

Miu je preksinoć došla kod mene, mjaukala, gledala okolo kao da nekoga traži. Sinoć ponovno. Dao sam joj jesti, ali nije to bilo ono što je tražila, rekao je Arion kao da kaže nešto usput.

Kalija reče da je bio malo duže kod Liburna, jutros je došao.

Aha, tebe je tražila, zaključio je Arion.

Kalija je bio mirniji kod Liburna, jedino mu je nemir unosilo to da ga Miu traži po Issi. Ali svi u Issi znaju Miu, dobije ona jesti, htio je reći Kalija. Onda pomisli da to Arion i sam zna.

Umjesto toga Kalija reče: Možda je tražila Ela, kad je kod tebe tražila.

Znao je da bi se Arionu svidjelo da Miu još pamti Ela.

Arion se zamislio pa reče: Dosta je već vremena prošlo. Možda je samo tražila prijatelja kojeg nema. Ili onog koji je zanemaruje.

Ne mogu biti na dva mjesta, reče Kalija.

Arion je sjeo na stepenastu ulicu i zagledao se prema otočiću ispred njih, koji je upravo postajao poluotok; grčki pa i liburnski mladići koji su se priključili gradnji, nasipali su višak kamena koji se stvorio temeljenjem grada. Otočić, na kojem su planirali napraviti amfiteatar, već se umalo spojio s agorom na rivi.

Onda Arion reče: Zamisli, oni nemaju riječi, ne pamte imena, ne prepričavaju. Mi prepričavamo i tako smještamo stvari.

Tko mi?, upita Kalija.

Mi, ljudi. Kad razmisliš, jezik stvara vrijeme onda kad prepričavamo što je bilo. Smještamo stvari, to se dogodilo, to je bilo prije. Oni ne. Tako da za njih možda vrijeme i ne postoji. Miu sigurno nikad ne misli na Sirakuzu onako kao mi, ali da je vratiš tamo, sigurno bi znala sve puteve.

U to sam uvjeren, rekao je Kalija.

Vidiš, ona ne prepričava, možda ni ne zna kad je to bilo, jučer ili prije deset godina, ali nije zaboravila. To je mimo vremena. I onda, ako je tražila tebe... Tražila je prijatelja koji je otišao. Možda je tražila tebe i Ela zajedno, možda ste se stopili u isti osjećaj, rekao je Arion.

Jeli su polako, pili bevandu, bio je jasan dan, vidjelo se daleko.

Kalija je razmišljao o tom osjećaju, u koji su se, kako kaže Arion, stopili on i El. Kad bi pomiješao osjećaje za one koji nedostaju, ili ih sakupio na jedno mjesto... Na koje bi mjesto otišao čekati?

Hvala ti, Arione, što si me smjestio uz bok Elu. Misliš da to zaslužujem?, upita Kalija uz samo malo šale.

Arion je kimnuo. Onda reče: Razmišljam o tome što je misao, a što osjećaj.

I što ti kaže misao o osjećaju, Arione?, upita Kalija uz osmijeh radoznalosti. Već je, ni ne misleći o tome, s Arionom razgovarao kao sa starcem, gotovo kao s djetetom.

Arion se držao da to ne zapaža: Recimo, kad ja nestanem, i onda kad me se kasnije sjetiš, hoćeš li prvo imati misao ili osjećaj?

Kalija se malo zamisli pa reče: Osjećaj. Za one za koje me briga prvo ću imati osjećaj. A za druge misao.

Zamišljam to, reče Arion. Osjećaj za Ariona. Nasmije se. Onda nastavi: Ali ti ćeš se sjećati mog imena, a Miu će se sjećati kako sam mirisao. Mirisao sam joj po Elu. Mislim da je to dobar osjećaj, taj miris mene i Ela zajedno. A misao, koja ide uz ime, ona može postojati i duže ako se prepričava. Samo, što je misao bez osjećaja? To su oni za koje te nije briga.

Kaliji se učini kao da ga gleda s malo daljeg mjesta. Kao da je Arion previše toga promiješao. Ali ipak, to ga je pomaklo u pogled izdaleka. Pomisli kako bi bilo kad nikad nitko ne bi pričao o nečemu što je bilo. Kako bi se onda nečega sjećao? Prošlost ne bi bila prošlost, nego kao sadašnjost da dolazi. Bile bi samo slike i mirisi i osjećaji, koji bi ponekad izranjali. Sve to zajedno, kao da prostor izranja; sjećanje bi bilo kao san bez riječi.

I snovi su isto sjećanja, promiješana, pomisli.

Možda Miu tako hoda po Issi, a pritom ipak vidi i svaku muhu u letu. Ili možda tako hoda u svojoj noći, kad traži nekoga. Možda smo joj se i pomiješali, ja i El, pomisli Kalija. Predugo me nije bilo i nije znala jesam li je ostavio. Ili sam umro.

Ako se sjeća Ela, onda je za nju svejedno kad je to bilo. On je za nju živ, samo ga ne može naći, reče Arion.

Tko zna, možda će se i nas netko nekad tako sjećati. Malo pomiješano, reče Kalija.

Bilo bi i to dobro, reče Arion.

Onda doda: Ali sumnjam da će imati osjećaj.

Arion se zagledao u isejsku uvalu, onda je pogledao u zidine grada koje su rasle. Da nisu bili tu, na kraju svog svijeta, možda ne bi imao takve misli. Činilo mu se da ne bi imao takve misli u Sirakuzi; u velikom polisu, s puno glasova, gdje misliš da si u centru; a i sve oko njega, znalo se što je. Ali ovaj mali izboj na rubu, tu misli idu drukčije.

Ako bi nas se itko sjećao, odakle mu osjećaj, pomisli.

Miu je sad već, nedaleko od njih, ležala na toplom kamenu, na trbuhu, ispruženih šapa. Kalija je pogladi; samo ga je pogledala, bez treptaja. Zamjerala mu je što ga nema, vidio je.

Mačka je tražila prisutnost. Pomišljao je ponekad da bi bilo bolje da je imao psa. Pas te drukčije čeka. Kod Liburna su imali nekoliko pasa, crno-bijelih. Bili su to psi sela, zavolio ih je. Ali pas me nikad ne bi oslobodio ropstva, pomisli.